

ALTERNATİF ÖDEME YÖNTEMLERİ VE MUHASEBE KAYITLARI

Yrd.Doç.Dr. A.Vecdi CAN

Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
Muhasebe-Finansman Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

1. GİRİŞ

Günümüzde, paradan başka alternatif bir çok ödeme aracı söz konusudur. İşletmeler varlık edinimlerinde, gider ve borç ödemelerinde nakit yerine çek, senet vb. ödeme araçlarının yanında elektronik cüzdan denilen banka veya kredi kartlarıyla da ödeme yapabilmektedir.

Sanayi toplumunun ödeme araçları olarak kabul edilen çek, senet, vb. değerler, bugünün bilgi toplumunda akıllı plastik kartlar ile ikame edilmeye başlanmıştır¹ Öyle ki plastik paraların (banka/kredi kartı) yirminci yüzyıl sonundaki performansı adeta bir “devrim” kabul edilmektedir². Bu hususta banka ve kredi kartlarının taraflarına risk, vade, kredi, güvenlik, satış, sürüm vb. konularda sağladığı kimi avantajların yanı sıra bankaların düzenlediği kampanyaların veya sundukları çeşitli fırsat veya olanakların da etkili rol oynadığı söylenebilir. Yakın gelecekte, önceden ödemeli (eurocheque), anında ödemeli (banka kartı) ve sonradan ödemeli (kredi kartı) manyetik kartların yerlerini, güvenlik ve zengin işlevleri nedeniyle tamamen akıllı/çipli kartlara (smart cards) terk edeceği ve bunun yanında e-ticarette birlikte fiziki varlığı olmayan sanal kartların da yaygınlaşacağı tahmin edilmektedir³.

Son yıllarda kullanım hacmindeki hızlı yükselişiyle ekonomide ön plana çıkan alternatif ödeme aracı kuşkusuz “akıllı kart, elektronik cüzdan, plastik para” diye tabir edilen kredi kartıdır. Dolayısıyla bu kartla yapılan ödemelerin muhasebe kayıtlarında hangi hesaplarda izleneceği önemli hale gelmiştir. Yerli literatürde, kredi kartı ile yapılan satış işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde bir çok yayına rastlanırken kullanım (alım) konusuna pek değinilmediği görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada işletmelerin nakit para yerine alternatif ödeme

¹ Richards, 1998.

² Evans, 1999:3.

³ Bayraktutan, 2002.

araçlarını (özellikle de kredi kartlarını) kullanmaları durumunda meydana gelen mali olay veya işlemlerin muhasebe kayıtlarına nasıl yansıtılacağı tartışılmıştır.

2. ALTERNATİF ÖDEME ŞEKİLLERİ VE ARAÇLARI

Ekonomideki en temel ödeme aracı kuşkusuz paradır. Ancak günümüzde paraya alternatif bir çok ödeme aracı söz konusudur. Nakit yerine nakde dönüştürülebilir tüm varlıklar ödeme aracı olabilir. Diğer bir anlatımla edinilen bir varlığın bedeli bir başka varlık veya hizmet ile ödenebilir. Örneğin bir muhasebeci satın aldığı bilgisayarın parasını sunduğu muhasebe ve mali müşavirlik hizmeti ile ödeyebilir. Veya ayakkabı satan biri yan dükkandan aldığı kıyafetlere karşılık vitrinindeki ayakkabıları ödeme konusu yapabilir. İlk alışveriş biçimi kabul edilen takasın (trampa) günümüzde “barter”⁴ vb. uygulamalar ile hala devam ettiği bilinmektedir. Sanayi toplumunun ödeme araçları olarak kabul edilen çek ve senet uygulamaları da hala devam etmektedir.

Bugünün bilgi ve iletişim çağında temel ödeme araçlarının, devrimsel nitelikte, kağıt paradan yavaş yavaş plastik paraya, biyolojik paraya⁵ ve fiziki varlığı olmayan sanal paraya doğru kaydığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda ön plana çıkan ödeme araçlarından plastik kartların performansı çarpıcıdır. Daha çok bankalar ve diğer finans kurumlarının bastırıp müşterilerine dağıttığı bu plastik kartların bir ödeme aracı olarak genellikle üç farklı uygulanma biçimiyle karşılaşılır:

- **Önceden Ödemeli Kartlar:** Genellikle “Eurocheque” olarak bilinen⁶ bu kart bir tür çek kartı olarak, özellikle Avrupa ve bazı Akdeniz ülkelerinde para taşımadaki güçlüğü ve tehlikeyi önlemek için kullanılmakta; hamiline,⁷ çek keşide ederek sisteme dahil ülkeden satın aldığı mal ve hizmet bedelini ödeme ve bankalardan nakit çekebilme imkanı sağlamakta; ayrıca ilgili ülkelerin ulusal paraları üzerinden de düzenlenebilen bu çeklerin belli bir tutarı kartı çıkaran banka⁸ tarafından garanti edilmektedir⁹. Bu kart ile müşteri satın

⁴ Doğan, 2001: 41.

⁵ Biyolojik para; parmak izi veya göz tarama vb. sistemler ile kişinin banka hesabına erişerek ödeme yapmasına imkan tanıyan uygulamayı ifade etmek için kullanılmıştır.

⁶ Bayraktutan, 2002.

⁷ Kart Hamili : Banka ve kart çıkartmaya yetkili kuruluş ile yaptıkları sözleşme dahilinde tarafına kart verilen kişidir.

⁸ Kart Çıkaran Kuruluş (Issuer) : Sahip olduğu lisansa istinaden kart düzenleyip veren bankalar ve diğer kuruluşlardır.

⁹ Baydemir, 2004:15.

alacağı mal, hizmet veya fayda için önceden ödeme yapmakta, mal veya hizmetin teslimi ise daha sonra gerçekleşmektedir. Bu tip kartlar ödeme açısından bakıldığında “önceden ödemeli” kartlar olarak ifade edilir.

• **Anında Ödemeli Kartlar:** “Para Kart, Nakit Kart, ATM Kartı, Banka Kartı (Debit Card)” olarak bilinen bu kartlar, genelde mevduat kabul eden kuruluşlarda tasarruf mevduatı bulunan mudilere verilen, banka veznelelerinden ayrı olarak şube dışına yerleştirilen ATM’lerden¹⁰ para çekme dışında çek, garanti kartı ya da ödeme kartı olarak kullanılabilen karttır¹¹. Ayrıca, kart hamilinin doğrudan mevduat hesabına bağlı olan bu kart ile

imprinter¹² veya POS¹³ cihazından mal ve hizmet almak da (hesaba şifre¹⁴ aracılığı ile ulaşılarak) mümkündür.¹⁵ Ödemenin bu kart ile gerçekleştirilmesi halinde banka hesabında bulunan nakit mevcudu anında harcama tutarı kadar azalır. Diğer bir anlatımla, mal veya hizmetin teslimi ile nakit hareketi aynı anda gerçekleşmiş olur. Bu tip kartlar ödeme açısından bakıldığında “anında ödemeli” kartlar olarak ifade edilir.

• **Sonradan Ödemeli Kartlar:** “Elektronik Cüzdan, Bedava Alışveriş Kartı, Silikon Para, Plastik Para” gibi isimler verilen¹⁶ bu kart (Credit Card)¹⁷ “banka ve kartlı sistem kurma ya da kart çıkarma amacıyla kurulmuş şirketlerin kendi kurdukları sistem

¹⁰ Otomatik Vezne Makineleri (ATM): Kart hamillerinin banka ve kredi kartları aracılığıyla mevduat ve kredi kartı hesaplarına şifre aracılığı ile ulaşmalarını ve sunulan bankacılık hizmetlerini kullanmalarını sağlayan elektronik cihazlardır.

¹¹ Baydemir, 2004:14.

¹² Imprinter: İşyerinin kredi kartı kabul ederken kullandığı ve kredi kartının ön yüzündeki kabartma bilgileri satış belgesi üzerine geçiren mekanik cihazdır.

¹³ POS Cihazı: İşyerlerinin kredi / banka kartı kabul ederken kullandığı elektronik cihazdır. Bu cihaz kartın arka yüzündeki manyetik şerit bilgilerini elektronik olarak okur ve elektronik olarak yetki alıp işlemi tamamlar.

¹⁴ Şifre (PIN): Banka ve kredi kartlarında kart hamilinin hesabına ulaşmasını sağlayan numerik değerlerdir. Kişiyeye özeldir. Kartın gerçek kart hamili tarafından kullanılıp kullanılmadığını belirler.

¹⁵ <http://www.bkm.com.tr>

¹⁶ Solomon, 1997:49; Evans, 1999; Richards, 1998; İçten, 2003.

¹⁷ Kredi kartı sistemlerinin genel olarak iki yanlı, üç yanlı, dört yanlı (veya genişletilmiş üç yanlı) ve karma (veya genişletilmiş iki yanlı) sistemler olmak üzere ayrıldığı görülmektedir. İki yanlı sistemde kartı çıkaran kuruluş (genellikle ticari işletme) alıcılarına kredi kartı vererek, onlara kendilerine ait işyerinde para ödemeksizin alışveriş olanağı sunmaktadır. Üç yanlı sistemde ise: “kartı çıkaran kuruluş (genellikle banka), bir yandan mal ya da hizmet sunan ticari işletmelerde üyelik sözleşmesi imzalayarak, onların kredi kartıyla yapılacak harcamalarda peşin para ödeme isteminden vazgeçmesini sağlamakta, öte yandan, kredi kartı sözleşmesi imzaladığı kişilere kart vermek yoluyla peşin para ödemeksizin alışveriş olanağı sunmaktadır. Kartlı sistem kuruluşunun da dahil olmasıyla kurulan sistem ise genişletilmiş üç yanlı sistem olarak ifade edilmektedir Karma sistem ise adından da anlaşılacağı üzere iki ve üç yanlı sistemin özelliklerini bir arada taşır. Genişletilmiş iki yanlı sistem olarak da anılan bu sistemde, kredi kartı, kartı veren işletmenin dışındaki işletmelerde de kullanabilmektedir (Baydemir, 2004:24-28). Bu çalışmada kredi kartları konusu yalnızca (genişletilmiş) üç yanlı sistem çerçevesinde ele alınmıştır.

çerçevesinde yurt içinde ya da dışında kartlı sistem kurma ya da kart çıkarma amaçlarıyla kurulmuş şirketler¹⁸ ile yaptıkları anlaşmalara dayanarak, sahipliği kendilerine ilişkin olmak üzere çıkardıkları, taşıyana mal, hizmet ya da para sağlama ile her türlü ödemeleri yapma olanağı sağlayan karttır¹⁹. Diğer bir anlatımla, bankalar ve çıkartmaya yetkili kuruluşların müşterilerine belirli limitler dahilinde açtıkları kredilerle, nakit kullanmaksızın mal ve hizmet alabilmeleri, nakit kredi çekebilmeleri için verdikleri bir ödeme aracıdır. Kredi kartı aynı zamanda kullanıcısının bankaya olan mevcut borcunu (ve daha ne kadar borçlanabileceğini-limit)²⁰ gösterir. Zira mal veya hizmetin teslimi gerçekleştiği halde bu kartla yapılan ödemeler dolayısıyla önce bankaya borçlanılmakta daha sonra borcun tamamı veya “asgari ödenmesi gereken tutar” kadar kısmı bankaya yatırılmaktadır. Bu tip kartlar ödeme açısından bakıldığında “sonradan ödemeli” kartlar olarak ifade edilir.

Geçmiş çok eski olmamasına rağmen banka ve kredi kartı uygulamaları son yıllarda tüm dünyada önemli oranda artış göstermiştir. Türkiye’deki artış dünya ortalamasının da üzerindedir²¹. BKM’den elde edilen verilere göre, ekonomik büyümenin öncü göstergesi sayılabilecek olan kredi kartlarıyla yapılan işlemlerdeki işlem başına ortalama harcama tutarı 2005 yılının ilk yarısında reel anlamda %6,5 oranında artış kaydetmiştir²².

2005 Yılı Aylar İtibariyle Kartlı Sistem İstatistikleri²³

AYLAR (2005)	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS
ATM	13.899	13.899	13.899	13.899	13.899
POS	935.648	951.836	982.986	1.006.894	1.037.049
Kredi Kart Sayısı	26.821.370	27.124.728	27.717.507	28.053.706	28.236.441
İşlem Adedi	100.291.096	93.339.944	108.561.699	103.502.682	117.295.992
İşlem Tutarı (milyon YTL)	5.857	5.648	6.695	6.560	7.537
Ortalama İşlem (YTL)	58,40	60,51	61,67	63,38	63,08

¹⁸ Kartlı Sistem Kuruluşu: Kredi kartı veya banka kartı sistemini kuran ve bu sisteme göre kart çıkarma veya kart kabulü konusunda üye işyeri anlaşması yapma yetkisi veren kuruluşlardır.

¹⁹ Baydemir, 2004:5-6.

²⁰ Provizyon (Otorizasyon): Kartın limitinin müsait olup olmadığı, kartın kayıp - çalıntı kaydının bulunup bulunmadığının tespiti amacıyla telefon ve / veya elektronik olarak yapılan işlem. Imprinter ile yapılan işlemlerde işyeri, bankanın kredi kartları provizyon servisini telefonla arayıp kart numarasını vererek işlem için onay talep eder. POS ve ATM cihazlarında ise kartın cihazdan geçirilmesi ile provizyon on-line olarak alınır.

²¹ Baydemir, 2004: “önsöz”.

²² Referans, 2005:8.

²³ <http://www.bkm.com.tr>

Türkiye’de halen kullanılan banka kartlarının sayısı 50 milyon, kredi kartlarının sayısı ise 30 milyon civarındadır. Tablo 2’den de anlaşılacağı üzere sadece Mayıs 2005’te kredi kartları ile gerçekleşen işlem hacmi 7,5 milyar YTL’yi geçmiştir.

3. ALTERNATİF ÖDEME ŞEKİLLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Alternatif ödeme şekillerinin muhasebeleştirilmesinde alternatif ödeme araçlarının ödeme zamanına göre yapılacak ayırımı önemli hale gelir. Mal veya hizmetin teslimi ile ödeme biçim ve zamanı açısından konuyu aşağıdaki başlıklar altında incelemek mümkündür:

3.1. Önceden Ödemeli İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi

Önceden yapılan ödemede işletme satın alacağı mal, hizmet veya fayda için önceden ödeme yapmakta, mal veya hizmetin teslimi ise daha sonra gerçekleşmektedir.

Telefon kartlarının, akıllı kart/biletlerin, eğlence yerleri, kumarhane, çay ocağı veya kantin gibi yerlerde sıklıkla kullanılan fiş, marka, jeton, kontör uygulamalarının muhasebeleştirilmesini de bu başlık altında ele almak mümkündür. Zira bu gibi yerlerde genellikle önce marka satın alınmakta, mal veya hizmetin bedeli daha sonra bu markalar ile ödenmektedir. Anlaşılacağı üzere mal ve hizmet ile nakit hareketi aynı anda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu gibi olayların

muhasebe kayıtlarına peşin mal/hizmet alışı gibi kaydedilmesi uygun değildir. Zira önce satın alınan mal/hizmet değil; kart, marka, kontör veya jeton gibi varlıklardır. Bunlar çok sonra kullanılabileceği gibi bir kısmı kullanılabilir veya hiç kullanılmadan iadesi de söz konusu olabilir. Dolayısıyla bu olayın mal/hizmet teslimi gerçekleşene kadar “avanslar” veya “diğer hazır değerler” hesabında izlenmesi daha uygun düşebilir.

Örneğin işletme bedelini önceden ödemek suretiyle ticari mal siparişi vermiştir. Mal teslimi gerçekleşene kadar bu olayın “159 VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI” hesabında (borçlu) izlenmesi, ödemenin (alacaklı) ise;

- nakit parayla yapılmış olması durumunda “100 KASA” hesabına,
- müşteri çekiyle yapılmış olması durumunda “101 ALINAN ÇEKLER” hesabına,
- EFT, havale, internet üzerinden veya bankaya ait kart ile yapılmış olması durumunda “102 BANKALAR” hesabına,
- banka çekiyle, (garantili) çek kartıyla, posta çekiyle, eurocheque ile vb. yapılmış olması durumunda “103 VERİLEN ÇEKLER VE ÖDEME EMİRLERİ” hesabına,
- senet ciro edilmesi durumunda “121 ALACAK SENETLERİ” hesabına,
- senet düzenlenmesi durumunda

“321 BORÇ SENETLERİ”
hesabına²⁴,

- eldeki stoklarla (mamül, ticari mal) veya hizmet ile yerine getirilmesi durumunda “600 YURT İÇİ SATIŞLAR” veya “601 YURT DIŞI SATIŞLAR” hesabına ,
- eldeki (aktifte) demirbaş, makine, cihaz vb. duran varlıklarla ödenmesi durumunda ilgili duran varlık hesabına,
- yukarıdaki hesaplardan hiç birine uymaması durumunda niteliğine uygun bir hesap grubunun içindeki “... DİĞER...” ifadeli hesaplara kaydedilmesi uygundur.

Ancak ödemenin ticari mal, daha geniş anlamda stoklarla ilgili olmaması durumunda borçlandırılacak hesap mali olaya göre değişebilecektir. Sözelimi önceden ödeme herhangi bir giderle ilgiliyse; “180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER” veya “280 GELECEK YILLARA AİT GİDERLER” hesabı; vergi ve fonlarla ilgili ise “193 PEŞİN ÖDENEN VERGİ VE FONLAR” hesabı, avanslarla ilgili ise duruma göre “195 İŞ AVANSLARI” veya “196 PERSONEL AVANSLARI” hesabı

kullanılır. Ancak personelin elinde işletmeye ait banka veya kredi kartı²⁵ varsa bu hesapları kullanmaya gerek kalmayabilir.

Telefon kartı, kontör, jeton, pul, kupon, fiş, bilet, marka vb. bedeli önceden ödenen ancak mal veya hizmet teslimi sonradan gerçekleşen değerlere ilişkin olarak yapılan ödemeler yukarıda açıklandığı gibi kayda alınırken; bu değerlerin henüz kullanılmadığı halde gider olarak muhasebeleştirilmesi uygun değildir. Zira edinilen bu değerlerin işletmeye sağlayacağı yarar kullanılmadığı sürece tükenmemiştir. Gider olarak muhasebeleştirilebilmesi için sağlayacağı faydanın tükenmiş olması gerekir. Dolayısıyla bunların edinildiğinde “108 DİĞER HAZIR DEĞERLER” hesabına alınmalı ve kullanılıncaya dek bu hesapta izlenmelidir. Kullanıldığı takdirde kullanılan kısmın faydası tükeneceği için giderleştirilmeli veya bir başka varlığa dönüşmesi söz konusu olduğunda bu hesaptan çıkarılıp ilgili varlık hesabında aktifleştirilmelidir.

24 Ödemenin mal/hizmet şeklinde yapılması durumunda şayet kar söz konusu değilse, yani mal/hizmet maliyetine veriliyorsa satışlar hesabı kullanılmadan doğrudan ilgili varlık hesabı (örneğin “153 TİCARİ MALLAR” veya “152 MAMÜLLER”) alacaklandırılabilir. Ancak bu yol fazla benimsenmemekte özellikle barter işlemlerinde satış kaydı yapılmaktadır (Doğan, 2001:47-53). Bu durumda satışların maliyeti kaydının da yapılması gerekir.

25 İşletmelerin kredi kartları (örneğin “Business Card”), aynı zamanda personelin adının da yer aldığı “kişiye bağlı firma kredi kartı” ile yalnızca işletme ünvanının yazılı olduğu “beyaz firma kredi kartı” biçiminde ikiye ayrılabilir (Baydemir, 2004:10).

3.2. Anında Ödemeli İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi

Ödemenin anında yapılıyor olması mal veya hizmetin teslimi ile nakit hareketinin aynı anda gerçekleşiyor olmasını ifade eder. Bunun en bilinen örneği peşin alışverişler oluşturur. İşletmeden nakit çıkışına neden olan tüm işlemler, bildiği gibi, “100 KASA” hesabının alacaklandırılmasını gerektirir. Bunun yerine alternatif ödeme araçlarından “Para Kart, Nakit Kart, ATM Kartı, Bankamatik, Banka Kartı (Debit Card)” olarak bilinen kartlar kullanılabilir. Ödemenin bu kartlar ile gerçekleştirilmesi halinde banka hesabında bulunan nakit mevcudu anında harcama tutarı kadar azalır. Banka kartlarının ödeme aracı olarak kullanımında mal/hizmet alımı ile nakdi ödeme aynı anda gerçekleşmektedir. Ancak para işletmenin kasasından değil banka hesabından çıkmaktadır. Dolayısıyla yapılacak muhasebe kayıtlarında “100 KASA” hesabı yerine “102 BANKALAR” hesabının kullanılması gerekir. Vadesi gelmiş senetler ve çeklerde²⁶ anında ödeme aracı olarak kabul edilebilir. Burada önemli olan yeni bir borcun doğmaması veya doğduğu anda ölmesidir. Anında yapılan ödemeler

anlaşılacağı üzere muhasebe kayıtları açısından fazla özellik arz etmezler.

3.3. Sonradan Ödemeli İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi

Sonradan ödemeli işlemler ifadesinden mal veya hizmet teslimi gerçekleştiği halde ödemesi ileriye ertelenmiş harcamalar anlaşılmalıdır. Senetli veya senetsiz tüm kredili alışverişler bunun en tipik örneğini oluşturur. Alternatif ödeme araçlarından özellikle kredi kartları ile yapılan ödemeler bu başlık altında değerlendirilebilir.

Kredi kartı ile yapılan satışlar konusunda bir çok yayına rastlamak mümkündür.²⁷ Ancak ödeme aracı olarak kullanılması konusunda fazla yayın yoktur. Bu nedenle aşağıda, muhasebe kayıtları özellik arz eden söz konusu ödeme biçimi üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur.

İşletmelerin kullandıkları kredi kartları bir tür banka kredisi niteliğindedir. Kredi kartı ile yapılan harcamalar veya ödemeler dolayısıyla işletme bankaya borçlanmaktadır. Mali borçlarda artışa neden olan bu olay işletmenin mali tablolarını etkiler. Varlık edinimlerinde ödemelerin kredi kartı ile yapılması durumunda aktif artışı pasif artışıyla dengelenirken, borç ödemesi biçimindeki kullanımlarda kaynak artış

²⁶ Uygulamada vadeli çekler çok yaygındır. “Özün Önceliği” kavramı gereği bunların senet olarak değerlendirilmesi gerekir. Vadesi gelmemiş senet veya çeklerin sonradan ödeme kavramı içinde ele alınması daha uygundur.

²⁷ Bu konudaki yayınlar için bkz. Baydemir, 1997 ve 2004; Biribir, 2003; Ertaş, 2001; İçten, 2003; Kalkinoğlu, 2000; Küçük, 2000; Teke, 2004; Karacan, 2004.

ve azalışları bilançonun temel denklik ilkesini bozmayacak şekilde pasif büyüklüğünü kendi içinde korur. Gider niteliğindeki kalemlerin kredi kartı ile karşılanması veya kredi kartı kullanımından kaynaklanan finansman giderlerinin ortaya çıkması durumunda ise dönem sonuç hesapları gelir tablosu ile bilanço arasındaki köprüyü kurar ve en nihayet aktif – pasif dengeliği tekrar sağlanmış olur.

Kredi kartı ile yapılan alışverişlerde yevmiye defterinin borç yanına yapılacak kayıt herhangi bir özellik arz etmez. Peşin alımlarda olduğu gibi edinilen varlık niteliğine uygun bir varlık hesabında (borçlandırılır) muhasebeleştirilir. Veya ödenen gider işlevine veya türüne uygun bir gider hesabında muhasebeleştirilir. Ancak alacak yanına yapılacak kayıt özellik arz etmekte olup aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir:

- Her ne kadar uygulamada kredi kartları (sonradan ödemeli kart) ile yapılan ödemeler peşin ödememiş gibi (plastik para) kabul görse de alışveriş anında herhangi bir nakit çıkışı söz konusu olmadığından “100 KASA” hesabının alacaklandırılması doğru değildir.
- Otomatik ödeme talimatı verilmiş ve sonuçta kredi kartı ile yapılan ödemeden kaynaklanan kredi kartı borcu bankadaki mevduat hesabından

karşılanacak olsa bile alışveriş anında bu hesapta bir (çıkış) eksilme söz konusu olmadığı için “102 BANKALAR” hesabının alacaklandırılması doğru değildir.

- Varlıklardaki bu artışın yukarıda ifade edilen hesaplar dışındaki diğer varlık hesaplarında meydana getirilecek bir azalışla karşılanması uygun değildir.

- Kredili olarak yapılan bu alışverişin veresiye alımlarda olduğu gibi “320 SATICILAR” hesabında muhasebeleştirilmesi de doğru değildir. Zira burada alacaklı pozisyonunda olan satıcı değil, bizzat bankadır. Daha doğrusu hangi bankanın kredi kartı kullanılıyorsa alacaklı olan o bankadır.

Bu açıklamalardan sonra söz konusu işlemin muhasebeleştirilmesinde yevmiye maddesinin alacak yanına gelebilecek hesaplar üzerinde daha isabetli düşünceler üretmek kolaylaşmıştır. Ödemenin bir bankaya ait kredi kartı ile yapılması durumunda söz konusu olabilecek hesaplar aşağıda kısaca tartışılmıştır:

- 103 VERİLEN ÇEKLER VE ÖDEME EMİRLERİ (-): Bilindiği üzere, “işletmenin üçüncü kişilere bankalardan çekle veya ödeme emri ile yapacağı ödemeler bu hesapta izlenir”. Kredi kartının POS cihazından geçirilmesiyle ve imzalanan kredi kartı slipi²⁸ ile bir anlamda bankaya ödeme

²⁸ Satış Belgesi (Slip): Kartla yapılan işlemlerle ilgili olarak üye işyeri tarafından düzenlenen, kart hamilinin işleminden doğan borcunu ve diğer bilgileri gösteren ve kart hamili tarafından imzalanan belgedir. Üye işyeri ise yaptığı sözleşme çerçevesinde banka kartı veya kredi kartı hamiline mal ve hizmet satmayı kabul eden gerçek veya tüzel kişidir.

emri verildiği düşünülebilir. Özellikle kredi kartına ilişkin otomatik ödeme talimatının olması durumunda kredi kartı ile yapılan ödemelerin bu hesapta izlenmesi gündeme gelebilir. Zira kredi kartı borcunun son ödeme tarihi geldiğinde ise söz konusu tutar mevduat hesabından otomatik olarak çekilecektir. Ancak bu hesabı kullanmanın ne kadar sağlıklı olacağı tartışmalara neden olabilir. Zira bu hesap aktif düzenleyici bir hesaptır. Yani bir borç hesabı olarak pasifte değil, negatif biçimde aktifte yer alır ve aktifteki artışı önler. Diğer yandan piyasada çeklerde görülen vade uygulamasının “özün önceliği kavramı”na takılması dolayısıyla senet gibi ele alınması gerekliliği sorunu kredi kartı ile yapılan ödemenin bu hesapta izlenmesinde de ortaya çıkabilecektir. Çünkü alışveriş tarihi ile ödeme tarihi arasında bir ayı aşabilen süreler söz konusu olabileceği gibi taksitlendirilmiş alışverişlerde bu süreler çok daha uzun olabilir.

• 300 BANKA KREDİLERİ : Bilindiği üzere, “bu hesap, banka ve diğer finans kuruluşlarından sağlanan kısa vadeli kredilere ilişkin tutarları içeren hesap kalemidir”. Kredi kartı ile yapılan ödemeler kredi kullanımından başka bir şey değildir. Dahası her kredi kartı için ait olduğu bankada bir kredi hesabı açıldığı bir gerçektir. Dolayısıyla kredi kartı kullanımlarının bu hesapta muhasebeleştirilmesi uygun düşer. Diğer yandan aktif artışına neden olan varlık edinimleri bu hesaba

yapılacak kayıt neticesinde pasif artışıyla dengelenmiş olacaktır. Diğer bir anlatımla aktifte görünen söz konusu varlığının pasifte kaynağı veya sağlanan kaynağın hangi varlık için kullanıldığı anlaşılmış olacaktır. Görüleceği üzere önceki hesapta sözü edilen sakınca bu hesapla beraber ortadan kalkmış olmaktadır. Ayrıca bu hesabın kullanılması durumunda pasif hesapların ödenme önceliği ilkesine göre sıralanmış yapısı da korunmuş olmaktadır.

• 309 DİĞER MALİ BORÇLAR : Mali borçlar hesap grubu, kredi kurumlarına olan kısa vadeli borçlar ile kısa vadeli para ve sermaye piyasası araçları ile sağlanan krediler ve vadesine bir yıldan daha az bir süre kalan uzun vadeli mali borçların ana para taksit ve faizlerini kapsar. Bu hesap ise adından da anlaşılacağı gibi mali borçlar grubundaki hesap kalemlerinin hiç birinin kapsamına alınmayan (diğer) mali borçların izlendiği hesaptır. TDHP’de esneklik sağlamak amacıyla hemen tüm hesap gruplarında deyim yerindeyse böyle bir açık kapı bırakılmıştır. Mali borçlar ile ilgili bir işlemin kaydı sırasında çaresiz kalınması durumunda bu hesap bir çıkış yolu olarak kendisine başvurulacak özellik arz eder. Kredi kartı kullanımından kaynaklanan borçların mali borç niteliğinde olduğundan kuşku yoktur. Netice itibarıyla (alacaklı) muhatap bankadır. Dolayısıyla kredi kartı borçlarının bu hesapta

izlenmesi en uygun çözümlerden biri olarak düşünülebilir ²⁹. Zira yukarıda önerilen hesaplarla kıyaslandığında en az tartışılacak hesap bu hesap gibi görünmektedir.

Kredi kartı borçları her defasında son ödeme günü itibarıyla otomatik olarak mevduat hesabından bir kerede tamamının ödenmesi gibi bir zorunluluk yoktur. Ödemeler hesap özetinde belirtilen asgari ödeme tutarları düzeyinde yapılabilir. Bu tutar elden (Kasa'dan) banka veznelere (kredi kartı hesabına), EFT ile başka bir banka mevduat hesabından veya ATM'lere de (ödeme zarfları içinde) yatırılabilir. Ancak dönem içindeki borçların son ödeme günü itibarıyla tamamının ödenmesi durumunda herhangi bir kredi faiziyle karşılaşmazken, kısmi veya asgari ödeme tutarı düzeyinde yapılan kredi borcu ödemelerinde (alışveriş) kredi faizleri söz konusu olacaktır. Bu durumda tahakkuk eden faizler bankaya olan kredi borcunu arttırırken, faizlerin finansman giderleri hesabında muhasebeleştirilmesi gerekecektir. Ayrıca kredi kartı ile nakit (avans) para çekme durumunda yine faiz yani finansman giderleri söz konusu olacaktır. Dolayısıyla bunların işletmenin tabi olduğu seçeneklerden (7A veya 7/B) birine göre önce maliyet hesaplarında muhasebeleştirilmesi; daha sonra yan-

sıtma hesapları yardımıyla gelir tablosu hesaplarına aktarması gerekecektir.

4. SONUÇ

Alternatif ödeme şekilleri, piyasada kabul gören nakit ödemelere alternatif ödeme biçim veya araçlarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Çek, senet, banka kartı, kredi kartı vb. ödeme araçları başlıca alternatiflere örnek gösterilebilir. Ancak para dışındaki söz konusu alternatif araçlardan biriyle yapılan bir ödeme; mali olay veya işlemin tamamlandığı anlamına gelmemektedir. Örneğin mal veya hizmet daha sonra teslim edilmek üzere önceden ödeme yapılabilir; anında ödeme yapılabilir veya ödemesi ileri bir tarihe ertelenebilir. Ödeme bir alacağa neden olabileceği gibi bir borcu ortadan kaldırabilir, vadesini uzatabilir veya yeni bir borca neden olabilir (borcu borçla ödeme gibi). Önceden yapılan ödemeler mal veya hizmet teslimi gerçekleşene kadar işletme için bir alacakken; mal veya hizmet teslimi gerçekleştiği halde nakdi ödeme ileriye ertelenmiş olabilir. Diğer bir anlatımla her ödeme işletme için nakit çıkışı anlamına gelmemektedir. Bu açıdan bakıldığında ödemeler nakit çıkışına neden olan ve olmayan biçiminde ikiye ayrılabilir.

²⁹ Baydemir, 2004:168.

Ödeme, eğer, işletmenin kasa veya banka hesabında bulunan nakit mevcudunda gerçek bir azalma biçiminde ele alınacak olursa gerçekleşen mali işlemleri önceden ödemeli, anında ödemeli ve sonradan ödemeli işlemler biçiminde ayırmak mümkün hale gelir. Bu bağlamda peşin ödenen giderler, vergi ve fonlar, verilen avanslar vb. önceden ödemeye; peşin, çek, vadesi gelmiş senet, banka kartıyla vb. araçlarla yapılan alışveriş, gider veya borç ödemeleri anında ödemeye; veresiye, vadeli çek ve senetle, taksitli, kredi kartı vb. araçlarla yapılan ödemeler de sonradan ödemeye örnek gösterilebilir. Dolayısıyla anında ödemede mali olay veya işlem son bulurken; önceden ödemeli işlemlerde mal veya hizmet teslimi gerçekleşmeden, sonradan ödemeli işlemlerde de borç tamamen ödenmeden söz konusu mali olayla ilgili işlemler muhasebe kayıtları açısından sona ermiş sayılamaz.

İşlem hacminin son yıllardaki hızlı yükselişi dolayısıyla alternatif ödeme araçları içinden sıyrılarak ön plana çıkan kredi kartlarının ayrıca ele alınması gerekir. Zira uygulamada kredi kartları ile yapılan ödemelerin muhasebeleştirilmesinde hangi hesapların kullanılacağı konusunun henüz netlik kazanmadığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmada kredi kartı ile yapılan alışverişlerin, diğer ödeme ve bankacılık işlemlerinin mali tabloları nasıl etkilediği; bu işlemlerin muhasebe kayıtlarına nasıl yansıtılacağı üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur.

Ödemelerin kredi kartıyla yapılması bir nevi banka kredisi kullanımındır. Bu ise işletme için kuşkusuz mali borç anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kredi kartı işlemleri için mali borçlar hesap grubu içinde uygun iki hesap vardır: “300 BANKA KREDİLERİ” ve “309 DİĞER MALİ BORÇLAR” hesabı. Ancak otomatik ödeme talimatının söz konusu olması durumunda kredi kartı borcunun “102 BANKALAR” hesabından son ödeme tarihinde otomatik olarak çekilecek oluşu borcun izlenmesinde akla “103 VERİLEN ÇEKLER VE ÖDEME EMİRLERİ” hesabını getirmektedir.

Kısaca, kredi kartı borçlarının izlenmesinde TDHP’deki mevcut hesaplar içinden 300 veya 309 no’lu hesaplar önerilebilir; fakat otomatik ödeme talimatının olması durumunda (bir ödeme emri olduğundan) 103 no’lu hesap da kullanılabilir. 103 no’lu hesabın kullanılabilmesi için ise borcun tutarının kesinleşmesi, yani hesap kesiminin gerçekleşmiş olması gerekir. Dolayısıyla hesap kesim tarihine kadar yine 300 veya 309 no’lu hesaplar kullanılmalı; hesap kesimiyle birlikte 102 no’lu hesaptan otomatik olarak çekilecek tutar son ödeme gününe kadar 103 no’lu hesaba alınmalıdır.

Bir diğer çözüm ise TDHP için yeni bir hesap önerisi olabilir. Eğer işletmenin kredi kartı borçlarının mali borçlar hesap grubu içindeki oranı %20’yi aşıyorsa muhasebe temel kavramlarından başta “tam açıklama”

ve “önemlilik” kavramları gereğince ayrı defteri kebir hesaplarında gösterilebilmesi gündeme gelebilir. Bunun için mali borçlar hesap grubunda serbest (boş) bulunan 307 kodu kullanılabilir: “307 KREDİ KARTINDAN BORÇLAR” hesabı. Önerilen bu yeni hesapla; işletme adet ve tutar bazında önemli büyüklüğe erişen kredi kartı borçlarını mali tablolarında açıkça görme ve gösterme imkanına kavuşmuş olabilecektir. Günden güne bir gereksinim olarak kendini göstermeye başlayan bu konu, kredi kartları pazarının ekonomide yakaladığı yüksek ivmeyle yakın gelecekte işletmeler için belki daha da önemli hale gelebileceğinden, idarenin bu konuyla ilgili vakitlice bir düzenlemeye gitmesi yerinde olabilir.

KAYNAKÇA

BAYDEMİR, Mehmet (1997), “Kredi Kartı Sistemi ve Muhasebe Uygulaması”, Vergi Dünyası, Sayı:194, Ekim.

BAYDEMİR, Mehmet (2004), Her Yönüyle Kredi Kartları, MS Destek SMMM Yayınları, İstanbul.

BAYRAKTUTAN, Yusuf, Ayhan ORHAN (2002) “Bilgi-Kaynaklı Global Sosyo-Ekonomik Dönüşümün Parasal Yansımaları: Plastik Para”, Kocaeli Üniversitesi, 1.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_go s.php?nt=148.

BİRİBİR, Barış (2003), “Kredi Kartıyla Yapılan Teslim ve Hizmetlerin Muhasebe-

leştirilmesi ve Finansman Gider Kısıtlaması”, Maliye ve Sigorta Yorumları, Sayı: 399, Eylül.

DOĞAN, Zeki (2001), “Yeni Bir Finansman Tekniği Olarak Barter ve Muhasebeleştirilmesi”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl:1, Sayı:3, Ocak, s.41-55.

ERTAŞ, Fatih C. (2001), “Kredi Kartı ile Yapılan Satışların Tekdüzen Hesap Planına Göre Muhasebeleştirilmesi Sorunu”, Yaklaşım, Sayı: 102, Haziran 2001, s.223-224.

EVANS, David, Richard SCHMALENSSEE (1999), Paying with Plastic: The Digital Revolution in Buying and Borrowing, Cambridge, MIT Press., Massachusetts.

<http://www.bkm.com.tr>, Bankalararası Kart Merkezi (BKM), 23 Haziran 2005.

İÇTEN, Neslihan ve Serkan KALAYCI (2003), “Kredi Kartları (Plastik Para) İle Yapılan Satış İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi”, Maliye Postası, Yıl:25, Sayı: 558, Aralık 2003: 104.

KALKINOĞLU, Mehmet (2000), “Kredi Kartları ile Yapılan Satışların Tekdüzen Hesap Planında Yeri ve Örnek Muhasebe Kayıtları”, Vergi Dünyası, Sayı: 229, Eylül 2000: 126.

KARACAN, Sami (2004), “Kredi Kartları ile Yapılan Satışların Tekdüzen Hesap Planına Göre Muhasebeleştirilmesi”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 7/1, s.147-155.

KÜÇÜK, Levent (2000), “Kredi Kartıyla Yapılan Satışların Belgelendirilmesinde Karşılaşılan Sorunlar”, Vergi Dünyası, Sayı: 227, Temmuz 2000: 125.

REFERANS GAZETESİ, 18 Haziran 2005 Cumartesi, 8.Sayfa (Para - Piyasa).

RICHARDS, Alan (1998), “Cash, Check or Charge ?”,

<http://www.latintrade.com/Oct>.

SOLOMON, Elinor H., (1997) “Virtual Money: Understanding the Power and

Risks of Money’s High-Speed Journey into Electronic Space”, Oxford University Press, New York.

TEKE, Mustafa (2004), “POS (Satış Terminali) İle Satışlar ve Muhasebesi”, Yaklaşım Dergisi, Yıl:12, Sayı:139, Temmuz.